

MEDZI SUBJEKTIVITOU A INTERSUBJEKTIVITOU

JAROSLAVA VYDROVÁ, Filozofický ústav SAV, Bratislava

VYDROVÁ, J.: Between Subjectivity and Intersubjectivity
FILOZOFIA 57, 2007, No. 8, p. 668

There are more forms of intersubjectivity or more ways of how we experience the overlaps of our subjectivity to the other, to the *alter* in his different forms. The paper focuses on some selected aspects of this problem, which are related to the phenomenological reduction and situated at the intersection point of two theses: Subjectivity is intersubjectivity; Intersubjectivity is subjectivity. The discussion is based on selected texts of Edmund Husserl and Natalie Depraz.

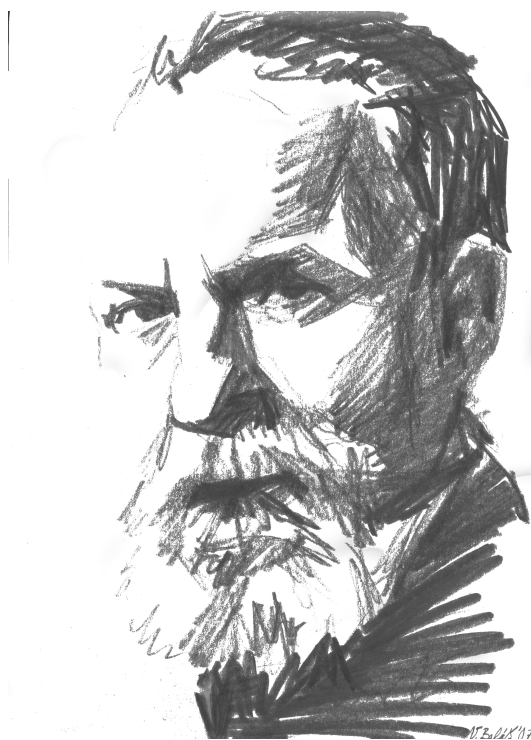
Keywords: Intersubjectivity – Subjectivity – Reduction – Alterity – Husserl

Radikálna samota, utiahnutosť, imaginárny Robinson, hraničný prípad patologickej samoty, v ktorej človek nedokáže sprostredkovať svoje prežívanie a zároveň nerozumie svetu druhých. Tieto príklady smerujú k absencii druhého, keď iný chýba alebo keď sa z iného stala zvláštna neindividuálna, neosobná forma, masa, dav, ktorý v sebe nesie azda podobnú stratenosť, akú predstavuje aj samota. Druhý tu vystupuje ani nie tak ako nič, nikto, ale skôr ako plnosť, hustota, mnohosť, ktorá nedovoľuje subjektu, aby sa vyčlenil, aby *odstúpil* od niekoho či *pristúpil k* niekomu. Rôzne podoby byť-bez-druhého alebo solipsistického byť-sám-pre-seba poukazujú na svoj pendant, keď je druhý, iný prítomný, dokonca sa jeho existencia môže ohlasovať v určitých krajných prípadoch. Zvláštny spôsob vzťahu, ktorý sa od počatia rozvíja medzi matkou a dieťaťom, silné pokrvné vzťahy, osobná komunikácia, etická zodpovednosť za druhého v užších aj širších spoločenských – to sú rôzne formy možno skôr asymetrie než symetrie, ako to vyjadrili viacerí myslitelia, keď druhý vstupuje intenzívne do nášho osobného, až intímneho sveta. Druhý sa v načrtnutých prípadoch prejavuje svojím chýbaním, keď sa neprejavuje, alebo svojou prítomnosťou, ktorá je však spojená aj s určitou neprístupnosťou, vstupujúcou do hry pri otázke, kto vlastne druhý je.

Existuje viacero spôsobov intersubjektivitu či spôsobov zakúšania presahov našej subjektivitu k inému, druhému, k *alter* v jeho rôznych formách. Podoby intersubjektivitu môžu byť pociťované ako naliehavé, bežné, neproblematické, pluralitné, alebo aj ako minimálne, nedostatkové. V rámci tohto širokého problému, ktorý je riešený rozmanitým spôsobom a z viacerých pohľadov vo fenomenológii Edmunda Husserla, ako aj vo fenomenológii inšpirovanej filozofii, by som si chcela všimnúť niektoré aspekty, ktoré súvisia s fenomenologickou redukcii a ktoré sa nachádzajú v prepletení dvoch téz: *Subjektivita je intersubjektivitou a Intersubjektivita je subjektivitou*.

Budem sa opierať o vybrané texty Husserlových zobraňovaných spisov a o niektoré články francúzskej fenomenologičky Natalie Deprazovej. Nebudem sa tu však venovať zachyteniu posunu od statickej ku genetickej fenomenológii ani otázke vedy o vedomí, ktorá sa stáva naliehavou pri prepletaní fenomenológie s kognitívnymi skúmaniami.

Redukcia – originálna, dvojitá, intersubjektívna. Začnime troma krátkymi sondami do fenomenologickej metódy, ktoré sú azda len fragmentárnym čítaním vybraných textov. Všimnime si niekoľko momentov. Navádzajú nás na ne prívlastky, ktoré priraduje Husserl redukcii, keď ju chce prepojiť práve s intersubjektivitou. Ak ponecháme bokom trochu pochopiteľné určenie „intersubjektívna“, môžeme sa stretnúť aj s termínmi „dvojitá“ [6], „originálna“ [8], alebo „ambiguítna“ ([7]; [13]) redukcia. Cez tieto určenia môžeme poodhaliť niektoré charakteristiky, ktoré vystupujú do popredia vo vzťahu subjektivity a intersubjektivity.

Redukcia nám sprístupňuje problém skúsenosti, čo pri prenesení na rovinu vedy znamená vedu o skúsenosti – „singulárny individuálny výskum vedomia v rámci fenomenologickej epoché“ ([6], 169). Redukcia predstavuje základný prístup k vedomiu, k subjektivite. Husserl jej pohyb rozširuje (smerom k druhému, respektíve zužuje smerom k fenomenologickému), aby zabezpečil intersubjektívny rozmer fenomenologického poľa. To mu umožňuje *dvojitá* redukcia. V akom zmysle? Pozrime sa na dve korelatívne časti *Textu* č. 6 [6]. Od § 33 ide Husserlovi predovšetkým o uchopenie čistého vedomia, prúdu vedomia, ktoré sa spája s redukovaním prirodzeného, s dosiahnutím poľa fenomenologického výskumu. Dvojitosť sa dá čítať ako subtilnejšie redukovanie, ktoré sa vzťahuje na samotné vciťovanie ako základnú skúsenosť intersubjektivity. V § 39 Husserl

uvádza: „Na druhej strane je však vciťovanie skúsenosťou o vciťovanom vedomí, v ktorom môžeme tiež vykonať fenomenologickú redukciu“ ([6], 189). Hoci Husserl smeruje k fenomenologickému, k sfére Ja, predstavujúcej východisko ďalšieho výskumu, namieta, že by toto Ja malo byť solipsistické.¹ Dodáva, že „všetko fenomenologické bytie sa potom redukuje na (*moje*) fenomenologické Ja – ktoré sa označuje ako vnímajúce a spomínajúce, vciťujúce sa Ja a pritom ako fenomenologicky redukujúce Ja – a na *iné*, kladené vo vciťovaní a kladené ako nazerajúce, spomínajúce, eventuálne vciťujúce sa Ja“ ([6], 190). Nachádzame vciťujúce sa Ja a vciťované Ja. Husserlovo skúmanie potom pokračuje k tomu, čo spája Ja s iným Ja, k spoločným časovým a predmetným indexom, ktoré sú vlastné „každdej monáde-Ja“.

Dvojitá redukcia, čo je celkom prirodzené, sa prelína s *intersubjektívnou* redukciovou. Siahnime po *Texte* č. 5 [6]. Husserl najskôr odlišuje fyzické a psychofyzické sféry, záleži-

¹ Do istej miery sa s týmito námietkami vyrovnáva napríklad v časti *Hua* XIII, *Text*. č. 6 ([6] §§ 18 – 19).

tosti tela, fyzické vlastnosti, „mŕtve“ vlastnosti vecí, prepojenie telesného a subjektívneho a všima si súvislosti v rámci vedomia, zážitky rôzneho druhu, vnemy, chcenia, spomienky..., prechádza od vedomia k vedomiu, respektíve k cudziemu vedomiu. Tu prichádza na rad intersubjektívna redukcia.² Každá rovina si so sebou nesie akoby svoj ťah redukcie, priradenie kritického alebo skeptického indexu či, inými slovami, zmenu témy. Čo je fenomenologickou témou? Je to vnímané telo, súvislosti vnímania, predstavovania, chcenia a pod. v reflexii. A Husserl dopĺňa, že nejde len o túto súvislosť, ale aj o to, čo je „v nej dané ako práve v nej sa rozvíjajúce *Ja, osoba*“, čo neskôr dvakrát pozmeňuje: „V nej dané ako v nej činné, živé, práve to *Ja*, ktoré je od toho neoddeliteľné“, respektíve: „Avšak nie iba táto súvislosť života vedomia v nej samej, ale ako v nej činné, živé *Ja*, ktoré je od toho neoddeliteľné“ ([6], 82). Všimnime si dva momenty: 1. Akú rovinu intersubjektivitu sme dosiahli? Podčiarkovanie súvislosti vedomia je dôležité, ale, ako priznáva Husserl, zatiaľ sa týka iba izolovaného vedomia: izolovanosť nazýva záľudnosťou. 2. Ako rozvinúť súvislosť môjho vedomia? Patria do nej ako priame, tak aj nepriame kladenia zážitkov, ktoré sa týkajú ako môjho imanentného prežívania, tak aj vcítania,³ ktoré rozširuje moje pole o cudzie vedomie/ia. Tento text je rozširujúci v tom, že mnohosť tokov vedomia otvára možnosti ich vzájomného prepojenia. Spomínané „činné“, „živé“ *Ja* ponúka širšie pole. Je ním interpretácia, komunikácia, konanie, vzťahy, rozvíjanie vzťahov, záležitosti praxe, sociálneho a duchovného života, všetko, čo prináša prepletenie („Verflechtung“) *Ja – Ty*, ktoré je rozvrhnuté na rôznych rovinách a nastavené v rôznych pomeroch. Od vedy o skúsenosti, s ktorou sme sa stretli v predchádzajúcom texte, sa môžeme presunúť k sociológii, histórii, kultúre.

Kým v prvom texte Husserl narážal na solipsizmus a v druhom texte sa chcel vyhnúť izolácii, v treťom textovom výbere z Hua XXXIV [8] opúšťa rovinu skúsenosti a vedomia v prospech roviny postoja a jedným z jeho zámerov je prekonanie anonymity nezainteresovaného pozorovateľa, ktorým sa fenomenológ stáva po výkone redukcie. Solipsizmus, izolácia a anonymita sú akoby tri varovné signály, s ktorými sme sa stretli a ktoré narážajú na problematiku miesta intersubjektivitu. Spomeňme preto ešte *originálnu* redukciu, ktorú Husserl vkladá do súvislostí *Ja – druhý* a ktorá rozlišuje to, čo patrí priamo do „mojej“ sféry.⁴ Nezúčastnený pozorovateľ opustil prirodzený postoj, ale redukciou neprišiel o všetko – originálna sféra ego ide spolu s iným. K celkovej súvislosti subjektívneho patria rôzne spôsoby danosti sveta, ktorý obývam, a obývam ho s ostatnými; patria do nej postoje, ktoré vytvárajú celkovú „postojovú“ súvislosť a ktoré rozohrávajú možnosti rôznych vzťahov – od prirodzeného cez fenomenologický až po etický postoj. Ako uvádza Sebastian Luft: „Rôzne postoje ‚intendujú‘ rôzne svety... a na základe toho môžeme ho-

² „Určovať súvislosti ‚vlastného vedomia‘ neznamená... určovať fakty prírody; a to isté platí pre určovanie súvislostí cudzieho vedomia a vzťahov medzi vlastným a cudzím vedomím“ ([6], 79 – 80).

³ Je to súvislosť, ktorá „vytvára vlastný prúd vedomia, ktoré sa rozprestiera v otvorenej nekonečnosti, je toho istého všeobecného druhu, ako je ‚priamo‘ daný môj prúd vedomia v aktoch reflexie atď., teda s vnemami, spomienkami, s anticipujúcim prázdny mienieniami, s potvrdeniami, evidenciou a pod., ktoré sú, avšak nie sú moje“ ([6], 87).

⁴ „... ako môj konštituujujúci vedomý život konštituuje iných ľudí s inými životmi a ako tie – v nich ako konštituovaných vcítaných – originálne vzťahnutosti na svet sú vzťahnosťou na svet, ktorý je pre mňa skúsenostným svetom v originálnej redukcii a ktorý je daný vopred, ako sa táto spoločná vzťahnosť mňa chápe ako vzťahnosť na to isté blízke ‚prostredie‘, v ktorom sa spoločne nachádzame tým, že druhého najskôr nachádzam vzťahnutého na to isté prostredie“ ([8], 117). Porov. aj ([7], 76).

vorit' o pluralite svetov ako významových ‚kontextov‘, ktoré korelujú s pluralitou postojov“ ([10], 243). Husserl otvára pole fenomenologického skúmania a uvádza: „Čistá subjektivita je intersubjektivitou“ ([8], 99).

Redukcia na primordiálnu sféru, redukcia vzťahujúca sa na rôzne vrstvy prirodzeného, ktoré sú prístupom k rôznym vrstvám fenomenologického, redukcia v rámci celkovej vzťahnutosti na svet, druhá redukcia ide ruka v ruke s problematikou druhého. Redukcia smerujúca k subjektivite je zároveň odhalením prepojenia s intersubjektivitou. Na túto črtu upozorňuje Dan Zahavi a samotný Husserl ju označuje ako určitú *ambiguitu, dvojznačnosť*. Redukcia nevedie iba k subjektivite, ale zahŕňa aj intersubjektivitu. Po tomto akoby vertikálnom pohľade sa teraz vráťme k tézam, podľa ktorých je subjektivita intersubjektivitou a intersubjektivita je subjektivitou a s ktorými sa môžeme stretnúť v ich rôznorodých formách, podobách, fenoménoch.

Od subjektivity k intersubjektivite a späť. Skúsme prečítať tieto dve tézy cez dva pohyby. Vyjadrenie s kruhovým nádychom kladie akcent na jeden z výrazov, ktorý tak môže vystúpiť do popredia. Mohli by sme povedať, že východisko nášho hovorenia sa presúva. Začnime pohybom od subjektivity k intersubjektivite, ktorý sa odohráva pri interpretácii intersubjektivity subjektivitou.

Ako sa mi javí druhý, ako ho vnímam, ako spolu komunikujeme, žijeme, to má niekoľko rovín, ktoré Husserl spája so štyrmi fázami. Štyri etapy toho, ako vychádzam od seba k druhému, sú rozvrstvené: od tela cez psychické stavy, výraz až po emócie a afekcie, od základnej primordiálnej sféry až po komunikujúcu a etickú socialitu. Stupne vciťovania názorne zhrnuje Natalie Deprazová: „1. pasívna asociácia môjho živého tela s tvojím živým telom; 2. imaginatívne seba-prenesenie do tvojich psychických stavov; 3. interpretatívne porozumenie teba ako iného, než som ja; 4. etická zodpovednosť voči tebe ako bytosti“ ([2], 406).

Nebudeme sledovať presne etapy vciťovania, ktoré tieto opisy prehľadne predstavujú, ale vyberieme si niektoré aspekty, ktoré sú s nimi spojené. V *Texte č. 1* [6] sa môžeme postupne stretnúť s telom, okolím, vedomými procesmi, postojom, svetom... To sú roviny, ktoré nás spájajú, a zároveň odlišujú, roviny, ktoré umožňujú hovoriť o mojom a inom, cudzom, o hraniciach subjektu, o identite. Mohli by sme povedať, že tak, ako sa nám veci javia z rôznych perspektív – aj keď ich identifikujeme, nemôžeme ich úplne „objať“ naraz zo všetkých strán –, sme súčasťou toho istého sveta, hoci ho obývame rôzne, vidíme ho z iného miesta („Standpunkt“, [6], 2 – 3). Prvok spoločného a rozdielneho, jedného sveta a zároveň videného z iného miesta, to, keď *Ja* zakúša a je zakúšané, keď mi je niečo cudzie, keď spoznávam, prekračujem hranice medzi mnou a druhým a pod., sa prejavuje v procese analógie, ktorá toto napätie vyrovnáva alebo zabraňuje rozpolteniu na množstvo solipsistických nekomunikujúcich svetov. Možností, ako uchopiť vzťah medzi domovom a cudzinou („Heimwelt“ a „Fremdwelt“) je viacero. Ponúkajú sa nám napríklad skúmania postojov, ktoré rozohrávajú rôzne možnosti vzťahov medzi fenomenologickým a prirodzeným postojom a ktoré sú sprevádzané vzájomnými ingerenciami, ovplyvňovaním, zasahovaním. Mohli by sme spomenúť Husserlov príklad teológa ako člena mestskej rady, pôsobenie filozofa, starostu, ktorých zamestnania sa preplietajú s ich osobným životom, *et vice versa*, svoje možnosti prináša opis života vedca v spoločnosti, vo vedeckej komunite a v rodine. Človek vstupuje do rôznych vzťahov, spomedzi ktorých sú sympto-

matické azda práve tie, ktoré v sebe nesú určitú nepriehľadnosť, stretnutie s cudzím, neznámym, riešenie určitej konfliktnosti. Hoci sa Husserl častejšie prikláňa k „mierumilovnosti“ vzťahov, ich problematizovanie môže byť odhaľujúce, keďže upozorňuje na pravidlá, hranice, možnosti a nemožnosti spolužitia. Sproblematizovanie vzťahov pritom nemusí nevyhnutne znamenať negatívne ingerencie. *Ja* vstupuje do vzťahov, či skôr v nich už je. Redukcia ponúka vstup do problematiky vedomia a skúsenosti a vidíme, ako sa jej záber posúva aj k *praxis*, k praktickému, etickému rozmeru.⁵ Identita subjektu zaujímajúceho určitý postoj tak súvisí aj s integritou jeho konania. Tento druh analýzy otvára otázku intersubjektívnej otvorenosti.

Jeden z dôležitých aspektov intersubjektivity spočíva v mojom uvedomení, že aj *Ja* môže byť cudzie, keď zakúšam iného ako zakúšajúceho mňa, keď cudzie vystupuje ako cudzie a neberie sa ako to, ktoré sa má stať vlastným.⁶ „Každý sa identifikuje ako to isté duchovno-telesné *Ja* a odlišuje sa od iných a až v *odlíšení od iných sa identifikuje* a až tak sa správne spoznáva ako jednota“ ([6], 244).⁷ Inými slovami: „Intersubjektivita sa javí ako *vzájomné objavovanie*“ ([2], 408).⁸ Toto vyjadrenie Natalie Deprazovej, ktorým sa končí jej analýza vciťovania, nás môže posunúť k druhej téze. Poďme opačným smerom. V sledovaní pohybu od intersubjektivity k subjektivite, keď môžeme interpretovať subjektivitu cez intersubjektivitu, nachádzame rôzne podoby bytia-s-druhým/i, ktoré nás môžu nasmerovať na to, kto sme. Zaujímavým spôsobom je táto otázka rozvrhnutá vo filozofii japonskej proveniencie, kde *aidigara* znamená dynamický vzťah medzi jednotlivcami, ktorý konštituuje to, čo znamená *Ja* ([1], 198). Ako uvádza Yoko Arisaka, japonský jazyk obsahuje pätnásť výrazov opisujúcich *Ja*. „Identita *Ja* je nevyhnutne značne závislá od kontextu“ ako „*Ja-v-situácii*“, „*Ja-s-iným*“ ([1], 199).⁹ Iný, cudzie, *alter*, *alien* môžu byť vhodným poukazom na vlastné, domáce, na *ego*.

Natalie Deprazová v texte *Intímny druhý* uvádza, ako v skúsenosti tehotenstva dochádza k uvedomovaniu si druhého vo vlastnom tele, ktoré sa spočiatku možno deje spôsobom určitého stretu, navykania si na iné, na jeho ohlasovanie, ktoré sa môže premeniť až tak, že ono druhé sa stane do takej miery vlastné, že postupne akoby začne obsadzovať miesto matky, začne vládnuť jej telom, určovať ju. „V konečnom dôsledku sa stáva všadeprítomným a robí ma cudzou mne samej. Nielenže ma naplňuje, ono ma zaplavuje“ ([5], 175). V inom texte *Husserlova teória intersubjektivity ako alterológia* sa môžeme stretnúť s príkladmi hraničných, limitných subjektív, ako sú „nemluvnatá/deti, živočích/zvieratá, pomätení ľudia/duševne chorí a iní/cudzí/neznámi“ ([2], 403). Špecifické príklady sú symptomatické nielen na rovine analýzy intersubjektivity, ale vracajú nás aj k samotnej subjektivite, ktorú môžu, ako uvádza Natalie Deprazová, prehľbovať, určovať, poskytujú jej akési zrkadlo na spôsob spätnej väzby ([2], 404 a n.). Viac alebo menej sa prejavujúca inakosť sa pohybuje na hranici identity, solipsizmu, alebo naopak vykazuje

⁵ Porov. ([4]; [3]).

⁶ Tejto problematike sa podrobne venuje Bernhard Waldenfels [12].

⁷ Porov. ([13], 117).

⁸ „Cez vlastné vtelenie druhého sa stávame úplne vtelenými a uvedomujeme si konštitutívnu zahalenosť a zabudutosť našich fungujúcich živých tiel práve vtedy, keď si to druhý uvedomuje“ ([2], 408).

⁹ Róbert Karul v analýze Iného u Emanuela Levinasa opisuje, ako je subjekt povahy pre seba nahradený subjektom pre druhého: „Bolesť druhého, bolesť jeho nešťastia sa stáva mojou bolesťou. Subjekt *pre druhého* je jeden preniknutý-druhým, vdýchnutím, iným v tomže“ ([9], 391 a n.).

základné prvky subjektivity. Môžeme sa s nimi stretnúť v zaujímavom vzťahu medzi matkou a dieťaťom, pri vzťahoch, ktoré medzi sebou vytvárajú zvieratá, pri štiepeniach, ktoré prežívajú duševné chorí. Vnímanie, odkrývanie súvislostí vedomia, vzťah k druhým – v ich normálnej alebo limitnej podobe – poukazuje na presahy subjektu, ktoré sa môžu pohybovať na škále od intencionality¹⁰ cez seba-alteritu až po jej dynamický rozvrh seba-alterácie. Presahy subjektivity sú vonkajším otvorením (nasmerovaním na niečo okolo nás) a vnútorným otvorením, ktoré sa dotýka samotného jadra subjektivity. Husserl uvádza: „Pôvodné bytie, *absolútne*, časujúce v sebe samom, v absolútnej imanentnej časovosti, v *absolútnom prúdení* – to posledné –, potom pôvodné bytie ako ego v absolútne prúdiacom živote, v jeho primordialite, jeho absolútne prúdenie v intencionálnej sprostredkovanosti v jednom s transcendentálnym, v ňom implicitným druhým, každé v ňom konštituované ako *Alter* v primordiálnom prúdení“ ([8], 172).¹¹ Natalie Deprazová hovorí o tom, „čo je vo vzťahu k *Ja* cudzie, hoci hlboko vo mne sídli: skrátka, iné vo mne, a predsa mne vlastné“ ([2], 405).

Medzi egológiou a alterológiou. Na záver spomeňme tretiu možnosť, ako prečítať dve tézy tohto textu. Táto možnosť sa však nemusí nevyhnutne javiť ako ďalšia alternatíva, ale skôr ako vyústenie, ako ich prekrytie. „Skôr než konkurenčné alternatívy sú subjektivita a intersubjektivita v skutočnosti komplementárne a vzájomne závislé ponímania“ ([13], 123). Ambiguitu redukcie vedúcej k subjektivite a zároveň k intersubjektivite, ktorú sme mohli pozorovať pri čítaní Husserlových textov, dopĺňa jej pendant na rovine podôb, foriem, fenoménov inter-subjektivite. Intersubjektívna otvorenosť je zakotvená vo vonkajších vzťahoch, ale aj vnútorne.¹² *Ego* a *alter* sú prepojené vonkajškovo, ale aj vnútorne, sú fixované, a zároveň rozrušované zo strany subjektivity aj intersubjektivite. Prechody od subjektivity k intersubjektivite *et vice versa* sa tak môžu posunúť do podoby prechodov medzi egológiou a alterológiou.

LITERATÚRA

- [1] ARISAKA, Y.: The Ontological Co-Emergence of „Self and Other“ in Japanese Philosophy. In: *Journal of Consciousness Studies*, 8, 2001, No. 5 – 7, pp. 197 – 208.
- [2] DEPRAZ, N.: The Husserlian Theory of Intersubjectivity as Alterology. In: *Journal of Consciousness Studies*, 8, 2001, No. 5 – 7, pp. 169 – 178. (Slov. prekl. in: *Filozofia*, 62, č. 5, 2007.)
- [3] DEPRAZ, N.: The Phenomenological Reduction as Praxis. In: *Journal of Consciousness Studies*, roč. 6, 1999, N° 2/ 3, pp. 95 – 110.
- [4] DEPRAZ, N.: Phenomenological reduction and the political. In: *Husserl Studies*. Kluwer Academic Publishers 1995, (12), N° 1, p. 1 – 17.

¹⁰ „V tomto intencionálnom prenikaní je mi prístupné to, čo je vedomé inými, moje vedomie je intencionálne vzťahnuté na cudzie a skrze ono na to, čo je v ňom vedomé, „a *naopak*, pričom aj toto obrátenie na mňa a moje vedomé spätne vzťahnuté vedomé iných sú mi vedomé, *teda moje vedomie sa v kruhu, cez to, čo sa v ňom nachádza ako cudzie, obracia k sebe samému*“ ([7], 76 – 77).

¹¹ Nicola Zippelová v tejto súvislosti analyzuje „original alterity“ [14].

¹² Touto analýzou názorne prechádza Evan Thomson a z viacerých uhlov je spracovaná v špeciálnom vydaní *Journal of Consciousness Studies* ([11], 13 a n.).

- [5] DEPRAZ, N.: The Intimate Other: A Phenomenology of Lucid Embodiment in the Light of the Lived Experience of Pregnancy. In: KOMENDZINSKI, T. (ed.): *Theoria et Historia Scientiarum*, t. 7, z. 1. *Special issue: Embodiment and awareness. Perspectives from phenomenology and cognitive science*. Toruń, 2003, p. 163 – 179.
- [6] HUSSERL, E. *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität I. Texte aus dem Nachlass 1905 – 1920*. Vyd. Iso Kern. Den Haag: Martinus Nijhoff 1973. (Hua XIII.)
- [7] HUSSERL, E. *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität III. Texte aus dem Nachlass 1929 – 1935*. Vyd. Iso Kern. Den Haag: Martinus Nijhoff 1973. (Hua XV.)
- [8] HUSSERL, E.: *Zur phänomenologischen Reduktion. Texte aus dem Nachlass 1926 – 1935*. Vyd. Sebastian Luft. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers 2001. (Hua XXXIV.)
- [9] KARUL, R.: Subjektivita ako afektivita a trpnosť. In: *Filozofia*, 51, 1996, č. 6, s. 386 – 395.
- [10] LUFT, S.: A Hermeneutic Phenomenology of Subjective and Objective Spirit: Husserl, Natorp and Cassirer. In: *The New Yearbook for Phenomenology and Phenomenological Philosophy*, Vol. IV, 2004, pp. 209 – 248.
- [11] THOMSON, E.: Empathy and Consciousness. In: *Journal of Consciousness Studies*, 8, 2001, No. 5 – 7, pp. 1 – 32.
- [12] WALDENFELS, B.: *Znepokojivá zkušenost cizího*. Praha: OIKOYMENH 1998.
- [13] ZAHAVI, D.: *Husserl's Phenomenology*. Stanford: Stanford University Press 2003.
- [14] ZIPPEL, N.: The Living Future of Phenomenology [online]. In: *On the Future of Husserlian Phenomenology*, The Husserl Archives in Memory of Alfred Schutz.
URL: <www.newschool.edu/GF/phil/husserl/Future/Future_Zippel.html> [cit. 2006-05-28].

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/6149/26.

Mgr. Jaroslava Vydrová, PhD.
 Filozofický ústav SAV
 Klemensova 19
 813 64 Bratislava 1
 SR
 e-mail: filojaku@savba.sk